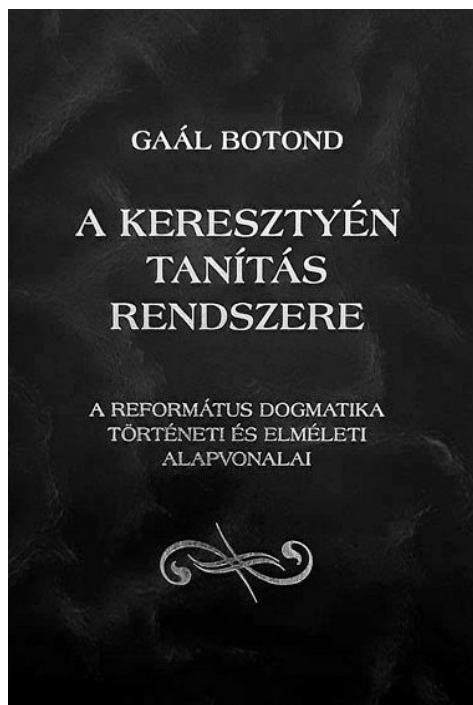

Gaál Botond: *A keresztyén tanítás rendszere.*
A református dogmatika történeti és elméleti alapvonalai.

Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen 2022,
 ISBN 978-615-5909-08-5, 1054 old.

Az egyháznak időnként számot kell adnia a hitéről és a tanításáról. Ez azért szükséges, mert az emberi értelem időről időre szélesebb szellemi-lelki területeket vesz birtokba és újabb eredményeket tár föl. Ezeket az eredményeket a keresztyén gondolkodás mint eszközöket igyekezett mindig felhasználni, és ma is ez a törekvése, hogy ezáltal a kijelentés igazságát minél pontosabban és gazdagabban tárja az istenfő hívek elé. Gaál Botond, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Debreceni Református Hittudományi Egye-

tem dogmatika tanszékének emeritus professzora sok évtizedes kutatói, oktatói és nevelői munkájának gyümölcsét összefoglalandó vállalkozott erre. Az impozáns terjedelmű munka, amelyet itt röviden ismertetünk, a professzor *magna opusa*, amelyben az általa megismert igazsággal és valósággal szólítja meg az akadémikus olvasót, egyetemi tanítványait és a gyülekezeti lelkipásztorokat. Viszont ebből a könyvből a teológushallgatók és a gyülekezetek tagjai is megérthetik a keresztyén egyház dogmáinak néha szövevényes és bonyolultnak tűnő, de mégis gyönyörű és elgondolkodtató világát.

Aki Gaál Botondot előadás közben hallgatja, észreveszi, hogy a nehezebb teológiai gondolatokat is érthetővé tudja tenni bárki számára. Úgy szólal meg tehát, mint aki komplex témák közérthető kifejtésének a mestere. Ugyanakkor az *interdiszciplinaritás* képviselőjeként a teológia, a természettudomány és a filozófia szerves összefüggéseit is nyújtja olvasóinak, illetve tanítványainak. Hangsúlyos ezért külön ki szükséges emelnünk, hogy kimondott célja a rendszeres teológia „tápanyagával” segítséget nyújtani az igehirdetésre készülő lelkipásztoroknak, teológiai hallgatóknak. Így műve teológiai alapműnek, kézikönyvnek is tekinthető.

Gaál Botond azt szeretné bemutatni, hogy a keresztyén gondolkodás történelmi fejlődése egyben annak tartalmi gazdagodását is jelenti. A tartalmi gazdagodás viszont akkor fog bekövetkezni, ha a keresztyén teológia is igyekszik méltányolni az adott kor tudományos eredményeit és szemléletét. Nem úgy, hogy ő igyekszik megszabni más tudományok eredményeit, sem nem úgy, hogy más tudományok által szeretné igazolttá tenni a saját igazságait. Az olvasó olyan gondolkodásmóddal találkozik e könyvben, amely szerint a teológia, a keresztyén hittudomány önálló szellemi kategóriaként jelenik meg, mert a tárgya jellegzetesen elkülönül minden más szellemi terület tárgyától, ugyanakkor mégis kapcsolatban marad velük olyan módon, hogy csupán szemléletet kölcsönöz tőlük eszközként.

A szerző tíz részben, ötvenkét fejezetben dolgozza fel a református dogmatika történeti és elméleti alapvonalait. Ő is vallja azt az alaptételt, hogy a teológia *fölfelé nyitott* tudomány, és ez vezérfonalként jelentkezik ebben a művében is, amely érinti a dogma- és egyháztörténetet, a hitvallásokat és hitvitákat, a keresztyén egyház egyetemesen vallott tanait, valamint a református sajátosságokat, illetve a különféle felekezetek egyedi megközelítéseit. Különös érdeklődésre tarthatnak számot például a következő című fejezetek: *Az egyház működése a modern tudomány nézőpontjából*; *Az úrvacsoratan a mai hittudomány mérlegén*.

Az utolsó részt a szerző teljesen a református teológia sajátosságainak szenteli, hiszen a református felekezeti identitás szempontjából minden időben és korban nagy szüksége van ennek kifejtésére és alapos ismeretére.

Gaál Botond tisztelettel adózik művében nemcsak edinburghi mesterének, Thomas F. Torrance-nak, hanem a 20. századi dogmatikák szerzőinek, Tavasz Sándornak, Sebestyén Jenőnek, Victor Jánosnak, Geréb Pálnak, Török Istvánnak és Kocsis Elemérnek is. Ugyanakkor *saját rendszerező elvét* képviselve világossá teszi, hogy saját munkája miben tér el elődeiétől, mi tekintetben más, és miben kíván újat hozni. Nem az ő munkáik helyett ajánlja saját könyvét, hanem alázatosan lép azok sorába, akik a keresztyén tanítás rendszerét református módon képviselték és fejezték ki.

A szerző először arra a kérdésre keresi a választ, hogy az, amit mi teológiának, illetve az egyház tudományának nevezünk, hol helyezkedik el az ember általános intellektuális tevékenységének körében. A tudományok, a filozófia, a művészetek, valamint a vallások bemutatása kapcsán minduntalan arra a következtetésre jut, hogy a keresztyén gondolkodást vagy hitismeretet külön szellemi kategóriaként érdemes kezelnünk, és ezt a distinkciót majdnem minden komoly dogmatikus képviseli, azonban alig van közöttük olyan, aki ki merné mondani a teológiáról a külön kategóriába való besorolás lehetőségét és tényét. Helyette mindenki

tudomásul veszik azt a profán besorolást, amely szerint a keresztyénség a világvallások egyike. Gaál Botond azonban bátran kiemeli e körből a keresztyén hitet. Ő a reformátori örökséget képviseli: minden állítását a teljes Biblia összefüggésében fejt ki, és ebből következően az egyház tudományának művelése tekintetében olyan szemléletet lát követhetőnek, amelynek van egy mindig fölfelé ívelő folyamata, és ennek eredményeként csak egyfajta magasabb nézőpontból szabad megítélni az alacsonyabb szintű igazságokat. Ez teszi e művet meglehetősen egyedülállóvá és egyedivé. Mindig az egészet látja maga előtt, és onnan tekint „visszafelé” a részek irányába, amelyeket aztán Krisztus váltságművének magasabb nézőpontjából tud megnyugtatóan el is rendezni.

A könyv egyfajta számadásnak tekinthető, amely lépésről lépésre mutatja be az egyház tudományának történelmi fejlődését. Először sorra veszi az egyes teológiatörténeti korszakokat, és ezáltal világosan látszik, hogyan jutottunk el saját korunkig. Ezt követően külön fejezetekben tárgyalja az egyház tételesen is kifejthető tanításait. Itt már látszik a modern korunk tudományos szemléletéből fakadó lelki-szellemi gazdagodás.

A tárgyalás tematikus rendjét az antik egyetemes zsinatok által megfogalmazott hitvallások tömör formába öntött szövege határozza meg. Elsősorban a Niceai-Konstantinápolyi Hitvallás és az Apostoli Hitvallás szövegét

tekinti alapnak. Az ezekben felsorolt tételek magyarázata képezi a keresztyén tanítás gerincét, és megfelelő helyeken iktatja közbe azokat a témákat, amelyeknek magyarázata teljesebbé teszi a keresztyén tanítás egészét. Ilyenek például a teremtés, az élet, a keresztyén antropológia, a bűn, a gondviselés és a sákramentumok, illetve a kegyelmi kiválasztás. Maguk a hitvallások kötik össze az egész világon élő keresztyénséget, ez pedig azért van így, mert megalkotásuk idején az ókori atyák már figyelembe vették a párhuzamosan formálódó és egyre inkább végleges alakot öltő kánont. Ennek volt köszönhető, hogy a Nyugat-Római Birodalom megszűnése után az egyház szellemi összetartó erőként biztosította az erkölcsi rendet a népek körében, és ezáltal a nemzetté formálódás folyamatát is. Itt derül fény arra, hogy akár kulturális, akár tudományos vagy politikai szempontból értékeljük a szerepét, a keresztyénség lényegében jelentős világformáló tényezővé vált. Más megfogalmazásban: a bibliai kijelentésre építő keresztyén közösségek mindig szellemi-lelki természetű dinamikus valóságot képeztek, amelynek léte magában hordozta az emberek közötti nélkülözhetetlen rendet. Gaál Botond professzor könyve éppen ezt mutatja be, amikor elénk tárja a keresztyén tanítás rendszerét.

A történelemből tudjuk, hogy a keresztyén tanítás fejlődése és kibontakozása sohasem volt egységes. Valószínű, hogy ez a teológiai változatosság az

emberiség sokszínűségének köszönhető, ugyanis minden népnek más a testi-lelki-szellemi adottsága. Ezért más és más a gondolkodásmódja, és más a vele született lelkisége, kialakult szemlélete. Keresztyén nézőpontból mi csak annyit látunk, hogy a népek tarka sokasága így csodálatos. *Varietas delectat!* A sokféleség tehát gyönyörködtet, viszont a szervezetenkénti részre osztódott keresztyénség tanítása mégis csak különböző irányba fejlődött. Ezért a keresztyén tanrendszer sajnálatos módon nem egységes, hanem mozaikos képet mutat. E könyv szerzője a keresztyénség olyan ágához tartozik, amely legerőteljesebben hangsúlyozza az alapokhoz való visszatérést, s így tanításában is a Szentírás egészére építő felfogást és életgyakorlatot követi. Ilyen szemlélettel készült ez a könyv, amely lényege református teológiai nézőpontú keresztyén dogmatikai mű.

A könyv nem ölel fel minden olyan témát, amely elvileg a dogmatika tárgykörébe tartozna, viszont a teológiaművelés klasszikus rendje szerint minden olyan keresztyén tanításra kitér, amely a legfontosabbnak mondható. Tartalmi szempontból az a legjellegzetesebb vonása, hogy a hitben elfogadott tételek igazságára mindig Jézus Krisztus személye és műve teszi rá a hitelesítő pecsétet. Találunk benne olyan témákat is, amelyeket a korábbi dogmatikák nem tárgyaltak, vagy csak kevésbé fejtettek ki. Ilyenek például az élet eredete, a világmindenség rendje, a férfi és a nő mivolta, a család és a szerelem

titka, a tér és idő modern szemléletének szerepe, a szentháromság és a megszámlálhatatlan számosságú halmazok analógiája, az egyház működése a matematikai hálózatelmélet legfrissebb eredményei alapján.

A könyv azt is igyekszik bemutatni, hogy megfelelő nyitottsággal és az időszerű természettudományos ismeretek mintájára igenis lehet még magasabb szintre emelkedni a teológiában is, mivel a kijelentés természete ezt megengedi. Szinte bátorítja a Krisztust követő olvasót a kellő tudás megszerzésére. Azt a reformátori szemléletet képviseli, amely szerint minden lehetséges módon föl kell tárni az evangélium legmélyebb igazságát, és azt a leggazdagabb formában kell az emberiség elé tárni.

Gaál Botond alapos munkája arra is kiterjed a keresztyén tanítás rendszerének 21. századi magyar református összefoglalása mellett, hogy *dogmatikai kéisenciklopédiát* ad az olvasói számára. Ez a közel százoldalas, ábécésorrendbe szedett szócikkgyűjtemény nemcsak a könyvben való tájékozódásunkat segíti elő, hanem jól használható akkor is, amikor pontos és gyors ismereteket szeretnénk kapni egy-egy lényeges teológiai fogalomról.

A könyv jelentőségét az is mutatja, hogy megjelenését a Tiszántúli Református Egyházkerület egyházmegyéinek egyházközségei mellett mind a négy magyarországi teológiai akadémia várta és támogatta.

A további tartalmi ismertetés helyett Gaál Botond professzor úr tanít

ványaiként örömmel ajánljuk *opus mag-náját* beható tanulmányozásra, és hálát adunk a magyar református egyház teológiai tudományos építéséért végzett eddigi munkájáért. Bátran mondhatjuk, hogy magyar református dogmatikák eddigi sora korszakos jelentőségű

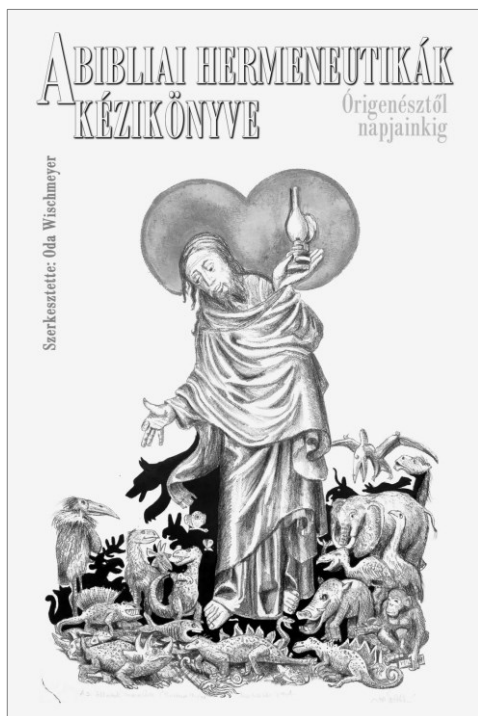
művel gyarapodott, mi pedig azt kívánjuk, hogy olvasói is gyarapodjanak általa a szellemiekben és a lelkiekben egyaránt.

**Kulcsár Árpád,
Pálfi József**

Oda Wischmeyer (szerk.):

A bibliai hermeneutikák Órigenésztől napjainkig.

Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia Alapítvány, Szeged 2022,
ISBN 978-615-01-5401-5, 1128 old.

Az Oda Wischmeyer és munkatársai által szerkesztett *A bibliai hermeneutikák kézikönyve Órigenésztől napjainkig* [eredeti kiadása: Oda Wischmeyer – Eve-Marie Becker – Mark W. Elliott – Hans-Peter Grosshans – Leonhard Hell – Karla Pollmann – Thomas Pruegl –

Marianne Schroeter – Anselm Schubert (Hrsg.): *Handbuch der Bibelhermeneutiken von Origenes bis zur Gegenwart*. De Gruyter, Berlin–Boston 2016] nagyszabású mű nem egyszerűen bevezetés a bibliai hermeneutikába. Oda Wischmeyer szerint a kötet történeti szempontok szerint strukturált bevezetés a bibliai hermeneutika fontos szövegeibe. Ezzel együtt a kötet hermeneutikatörténeti jellege szembetűnő: a kézikönyv a szentírás-magyarázat elveit tárgyaló és alapvető műveket mutatja be a kora keresztyén kortól a 20. (részben 21.) századig, és betekintést ad a legjelentősebb hermeneutikai irányzatokba. Történeti jellegénél fogva eltér Ulrich Luz 2014-es *Theologische Hermeneutik des Neuen Testaments* című alpművétől, amelyet szintén érdemes lenne lefordítani.

A terjedelmes kézikönyv érthetően és méltán Órigenésszel indít, majd főként a nyugati hermeneutikai megközelítéseket mutatja be. Így érthetően ott találjuk Ágoston *De doctrina christianáját* és Tyconiuust. A kora keresztyén kor át-